

№ 48 (257)
Снежань 2008 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

У нумары:

☞ **Занатаванае:** навошта пераносілі старыя лавы? –

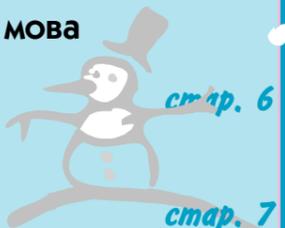
стар. 5

☞ **Працяг размовы:** каб мова жыла! –

стар. 6

☞ **Прыкметы:** стукнуць па носе чараўніка –

стар. 7

Віншуем з Божым нараджэннем і надыходзячым Новым годам!

Вяртэл у экспазіцыі Браслаўскага музея народных рамёстваў

Фота Уладзіміра ПУЧЫНСКАГА

На тым тыдні...

☛ У Музеі землязнаўства Белдзяржуніверсітэта з 17 па 21 снежня прайшла выстаўка «Каменная казка». Вялікая калекцыя камянёў-талісманаў «Сімфонія "шчаслівых" самацветаў снежня» выклікала цікавасць у наведвальнікаў. Асноўнымі талісманами снежня лічацца біруза, лал, хрызапраз. Можна было пазнаёміцца і з новымі экспазіцыямі «Малахітая скарбонка» і «Выкапнёвы лес у працах майстроў». Дацэнт кафедры фізічнай геаграфіі мацерыкоў і акіянаў Аляксандр Матузка прадставіў лекцыю з відэапрадстаўленнем «Таямніцы геалагічнай гісторыі і скарбы лясоў планеты Зямля». Свае працы паказалі таксама майстры Беларускага саюза майстроў народнай творчасці і Грамадскага аб'яднання супрацоўніцтва дзелавых і творчых жанчынаў. З аўтарскімі калекцыямі мінералаў і горных парод Кольскага паўвострава і Урала пазнаёмілі Віталь Сакалоў і Яўген Сказін, бурштын Балтыі і Беларусі на выстаўцы прадставілі Аляксандр Заблоцкі і Альберт Багдасараў, а калекцыю беларускіх крэменяў падрыхтаваў Валерый Аліеў.

☛ 23 снежня ў Нацыянальным музеі гісторыі і культуры Беларусі адкрылася фотавыстаўка «Кітай: 30° паўночнай шыраты». На 30-й паралелі размешчаны шматлікія помнікі сусветнай культурнай спадчыны, якія аб'ядноўваюць мінулае з сучаснасцю і сведчаць аб старажытнасці кітайскай цывілізацыі. Прыродныя і гуманітарныя ландшафты на 30-й паралелі – гэта «Вялікі кітайскі ландшафтны шлях». Выстаўка падрыхтавана пры садзейнічанні Пасольства Кітайскай Народнай Рэспублікі ў Рэспубліцы Беларусь.

Навіны Нацыянальнай камісіі ЮНЕСКО

12 снежня 2008 г. у Нясвіжы адбылося другое пасяджэнне Міжнароднага савета па праекце віртуальнай рэканструкцыі дакументальнай спадчыны і бібліятэкі Нясвіжскай ардынацыі Радзівілаў.

Гэты праект існуе ўжо другі год і падтрымліваецца матэрыяльна Маскоўскім бюро ЮНЕСКО, арганізатарам і каардынатарам яго з'яўляецца Нацыянальная камісія Рэспублікі Беларусь па справах ЮНЕСКО.

(Падрабязней – на стар. 4)

Зычэнні ад сяброў клуба «Спадчына» з Дзятлаўскага раёна

Добры дзень, шануюная рэдакцыя «Краязнаўчай»!

Са шчырым прывітаннем да вас звяртаюцца сябры гісторыка-патрыятычнага клуба «Спадчына».

Вось і заканчваецца, адыходзіць у гісторыю год 2008. Год, напоўнены поспехамі, адкрыццямі, новымі знаёмствамі і рулівай працай. А часам – і горыччу, адчаем ад бяссілля, сумам і крыўдай. Але ўсё непрыемнае мінаецца, а душы саграваюць светлыя ўспаміны. Спадзяемся, што нашы поспехі і радасці хоць крыху ўсцешаць і вас.

У новым годзе застаемся з вамі!

Наталля ЛЯЎКЕВІЧ,
кіраўнік гісторыка-патрыятычнага клуба «Спадчына»,
в. Дварэц Дзятлаўскага раёна

Радзім – для Радзімы

У Гістарычнай майстэрні Мінска адбылася літаратурная вечарына, прысвечаная 80-годдзю з дня нараджэння вучонага ў галіне геактнікі, акадэміка НАН Беларусі Радзіма Гарэцкага. Выступоўцы падкрэслівалі яго шматгранны ўклад не толькі ў навуку, у якой ён выявіў Базайскае газавое радовішча ў Заходнім Казахстане, прыняў удзел у складанні тэктанічнай карты Еўразіі і распрацоўцы тэктанічнай карты Беларусі. Яшчэ адзначалася яго плённая грамадская і літаратурная дзейнасць, працы па належным даследаванні жыцця і дзейнасці, ушанаванні слаўных родзічаў – бацькі-акадэміка Гаўрылы Гарэцкага і дзядзькі-пісьменніка Максіма Гарэцкага. Пра гэта і іншае цёпла гаварылі гісьменнікі Г. Бураўкін,

А. Бутэвіч і В. Якавенка, навукоўцы А. Ліс, Л. Савік, В. Сіўчык, В. Герасімаў, Н. Беланогая і А. Валахановіч, мастакі В. Шаранговіч, А. Шатэрнік і Р. Сітніца, грамадскі дзеяч М. Міцкевіч.

Затым выступіў юбіляр, які расказаў пра складаны лёс дзядзькі (быў расстраляны) і бацькі (неаднаразова асуджаўся да расстрэлу), пра перыяды свайго жыцця, калі ён толькі ў 1971 годзе змог пераехаць на сталае жыхарства і працу ў Беларусь. Ягонья навуковая кампетэнтнасць, грамадская і творчая праца, глыбокі патрыятызм у многіх выступленнях былі дружна ацэнены высокім рэфрэнам: «І Радзім – для Радзімы».

Уладзіслаў ЛУКАШЭВІЧ

Наша віншаванне

Грамадскае аб'яднанне «Беларускі фонд культуры», «Краязнаўчая газета» віншуюць вядомага пісьменніка, перакладчыка, сябра Саюза беларускіх пісьменнікаў Валерыя Васільевіча **СТРАЛКО** з 70-годдзем з дня нараджэння.

Грамадскага дзеяча, беларускага і ўкраінскага паэта Валерыя Стралко мы шануем за яго адметную паэтычную і перакладчыцкую дзейнасць, шчырую адданасць братняму беларуска-ўкраінскаму сяброўству. З асаблівай удзячнасцю адзначаем яго выдатны пераклад на ўкраінскую мову шэдэўра беларускай паэзіі – паэмы Якуба Коласа «Новая зямля».

Жадаем Валерыю Васільевічу моцнага здароўя, поспехаў у творчай і грамадскай працы. Зычым сямейнага дабрабыту ў Новым 2009 годзе і шмат надалей шчаслівага жыцця.

Выканкам «Беларускага фонду культуры»
Рэдкалегія «Краязнаўчай газеты»

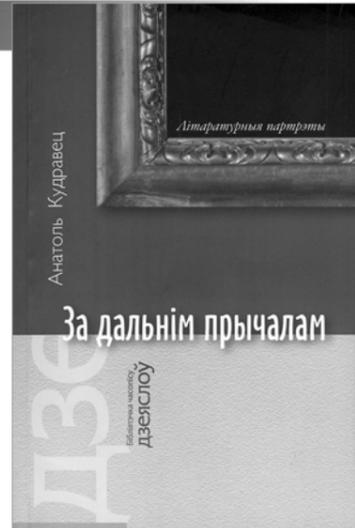
3 бібліятэкі «КТ»

Літаратурныя партрэты

...З вялікай цікавасцю прачытаў апошнюю кнігу лаўрэата Дзяржаўнай прэміі Беларусі Анатоля Кудраўца. Яе наклад усяго 300 асобнікаў. У літаратурна-мастацкае выданне ўвайшлі літаратурныя партрэты сяброў па пяры: Алеся Адамовіча, Янкі Брыля, Васіля Быкава, Івана Мележа, Уладзіміра Караткевіча, Міхася Стральцова, Івана Чыгырынава, Віктара Карамазова, Фёдара Янкоўскага, Алеся Жука, Уладзіміра Верамейчыка, Яна Скрыгана...

Апошні раздзел кнігі прысвечаны рэпрэсіям эпохі сталінізму, а менавіта расстрэлу дзеда Аляксея – роднага дзеда пісьменніка. Кніга чытаецца вельмі хутка: пісьменнік даўно не выдаваўся.

«За даўнім прычалам» – сапраўдны падарунак усім прыхільнікам творчасці аўтара і тых, пра каго ён піша. Літаратар раскажае шмат цікавага пра беларускіх класікаў. Кніга будзе карысная не толькі гісторыкам і сталаму чытачу, але і беларускай моладзі... Кожны абавязкова знойдзе ў ёй нешта сваё.

Застаецца дадаць, што выданне ажыццёўлена ў серыі «Бібліятэчка часопіса «Дзеяслоў»».

Аляксей ШАЛАХОЎСКИ

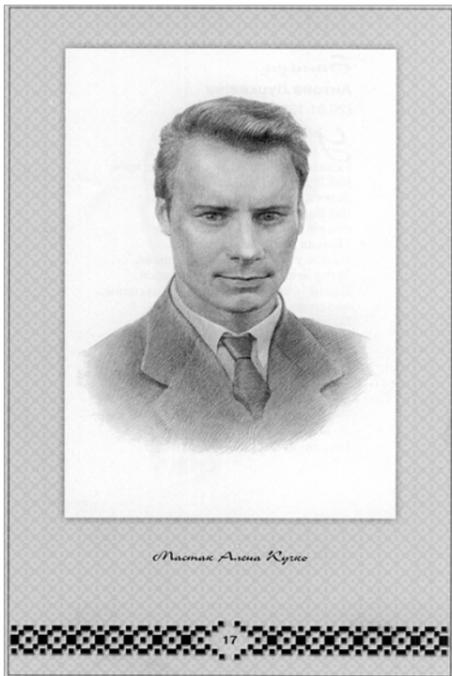
Вочы Радзімы

Два выданні, прысвечаныя выдатным асобам дзяржавы

Каталог. У прадмове да гэтай кнігі літаратар і журналіст «Советской Белоруссии» Людміла Рублеўская зазначае: «На жаль, мы адразу пазнаем чужыя, папраўленыя «фоташопам» твары амерыканскіх і расейскіх кіназорак і не ўяўляем, як выглядалі людзі, якія былі ля вытокаў беларускай дзяржаўнасці, якія аддавалі жыццё за тое, каб мы заставаліся беларусамі, стваралі ў імя Радзімы. Жыві яны сярод іншага народа – былі б пазнавальныя і любімыя, ім паўсюль стаялі б помнікі, іх імёнамі называлі б вуліцы... На жаль, на Беларусі большасць з іх застаецца неспазнанымі цэнямі за спінамі нашчадкаў, якія не жадаюць нават азірнуцца на сваю гісторыю». Аўтар прадмовы прапануе прагарнуць старонкі но-

вай кнігі і ўгледзецца «ў вочы сваёй Радзімы».

Кніга гэтая – «Партрэтная графіка са збору Міхася Казлоўскага», выдаў яе мінскі «Кнігазбор» напрыканцы гэтага года. Наклад – традыцыйны сёння для падобных выданняў, 100 асобнікаў. Дык разгорнем жа выданне даследчыка і аўтара, пра якога неаднаразова пісала «Краязнаўчая газета»!

Партрэт Г. Кяханоўскага ў кнізе-каталогу

Беларускі народны календар

Народны календар беларусаў – гэта сістэма сталых ці рухомых святай, прысвяткаў, абрадаў, гульняў, звычайнаў, што замацаваныя ў побыце і фальклоры праз спалучэнне язычніцкіх і хрысціянскіх кампанентаў; уключае традыцыйныя арыенціры (хранімы) пераважна на сельскагаспадарчыя працы і адпачынку ў гадовым, сезонным, месячным і іншых цыклах-рытмах; утрымлівае традыцыйныя фэналагічныя, метэаралагічныя, аграрнамічныя, астранамічныя, астралагічныя і іншыя календарныя веды, атрыманыя пераважна шматгадовым вопытам.

У народным календары на 2009 год прадстаўлены асноўныя святы і прысвяткі з магчымымі кароткімі тлумачэння-

мі, прыкметамі і г.д. Дні, якія адзначаюць беларусы-каталікі, выдзелены курсівам. У праваслаўных яны замацаваны за старым, юліянскім календаром, што мае 13 лішніх дзён. Зорачкай /*/ пазначаны святы «рухомай» царкоўнай пасхаліі. У на-

ступным, 2010 г., Пасха (Вялікдзень) у католікаў і праваслаўных супадаюць – 4 красавіка.

Больш падрабязна пра значэнне хранімаў календара можна прачытаць у кнізе «Беларускі народны календар» (Мн., 2002).

Студзень

1. **Новы год.** ВКЛ перайшло на студзенскі стыль у 1550 г., Расія – з 1700 г.

6. **Першая, Пасная куцця.** Перадкалядная вячэра. Які дзень, такі і год. Тры Каралі. Каталікі праводзілі маскіраваны абрад «Тры каралі» або «Гэроды».

7. **Божае Нараджэнне.** Пачатак Калядаў. «Ой, Калядачкі, бліны-ладачкі...». Калядавалі. Насілі «звязду». Паказвалі баглейку. На Каляды праводзілі ігрышчы («вадзілі казу», «жанілі Цярэшку», «пяклі ката», гулялі ў «Яшчура» і інш.).

8. **Зіmnі пакроўчык, Маладзёны (Бабіны).** Частавалі бабу-пупарэзніцу.

9. **Сцяпан.** «На святога Сцяпана вышэй слуга за пана».

13. **Шчодрая куцця.** Пачатак Шчодрого тыдня. «Мароз, хадзі куццю есці».

14. **Васілле.** Новы год па праваслаўным ка-

лендары. «Сею, сею пасяваю, з Новым годам вас вітаю».

17. **Марк.** Калі на Марка пакласці ў зямлю на кароткі час насенне морквы, то летам яно хутчэй прарасце.

18. **Трэцяя, Галодная, Вадапасная куцця.** Апошнія дні Калядаў. «Каляда ад'язджае».

19. **Вадохрышчца (Кіпчэне).** «Святое Кіпчэне вадку ксціла... свет ачысціла і вадку наверх пуціла». «На Вадохрышчца завіруха – на Вялікдзень туксама».

20. **Прывадохрышчца – заканчэнне Калядаў.** Пачатак Малой Вясельніцы (да перамяты).

24. **Аксіння.** «Аксіння дарогу перамяце, а корм падмяце». Фядос. «На Фядоса цёпла».

25. **Таццяна.** Свята студэнтаў. Павел.

31. **Апанас, Гусінае свята.** Свята свойскай жывёлы. «Хавай нос у апанасаўскі мароз».

Складальнік Аляксей ЛОЗКА

У кнізе змешчаныя 17 партрэтаў выбітных дзеячаў беларускай культуры. Аўтары твораў – маладзечанскія мастакі. Побач з кожным партрэтам пададзена балада, напісаная паэтам Віктарам Шніпам, прысвечаная пэўнаму дзеячу. Ёсць у своеасаблівым каталогу выявы Зоські Верас і Язэпа Драздовіча, Янкі Купалы і Якуба Коласа, Уладзіміра Караткевіча і Максіма Танка, Антона Луцкевіча і Тамаша Грыба, Янкі Шутовіча і Адольфа Клімовіча... Іх намалювалі Юрый Герасіменка-Жызнеўскі, Алена Кучко, Рыгор Мяхуеў, Генадзь Селядзец, Іван Смальякоў і Сяргей Шуціцкі.

Яксна выдадзены на добрай паперы, каталог мог бы стаць не толькі паліграфічнай ды культурнай падзеяй, але і добрым падарункам, калі б, вернемся да пачатку артыкула, не надзвычай маленькі наклад...

Календар. Пра Алеся Мазаніка мы пісалі раней – ён ініцыятар выдання CD з беларусізацыяй папулярных камп'ютэрных праграмаў. Гэтым разам ён з Юрасём Адамовічам задумаў выданне календара на 2009 год «Бацькі дзяржаўнасці Беларусі». Гэта якраз тое, пра што напісана ў прадмове да папярэдняй кнігі. На аркушы кожнага месяца пададзены фотаздымак выдатных дзеячаў беларускага адраджэння пачатку мінулага стагоддзя. Так, студзень можа прайсці пад пільным паглядом Антона Луцкевіча, люты – з ягоным братам Іванам, у сакавіку – з Вацлавам Ластоўскім... Знайшлося ў календары месца Браніславу Тарашке-

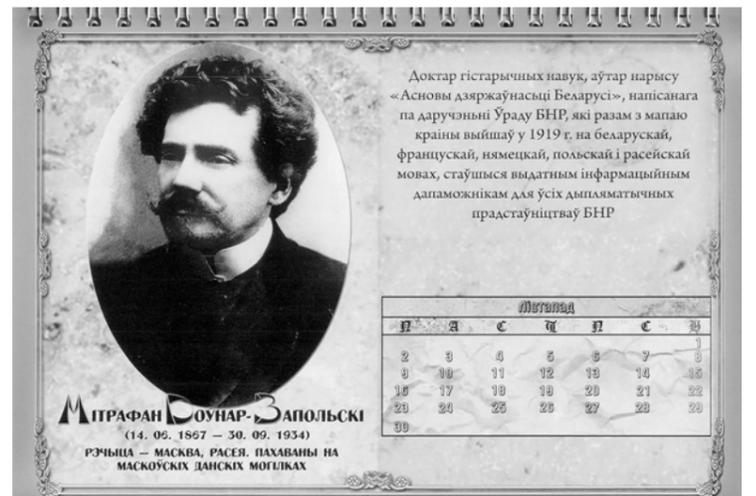
вічу, Палуце Бадуновай, Мітрафану Доўнар-Запольскаму ды іншым выдатным асобам. Да кожнага здымка на аркушы падаюцца кароткія звесткі пра таго ці іншага чалавека. Мы багатыя на слаўныя сыноў і дачок дзяржавы!

Падтрымалі ідэю вядомыя навукоўцы і мастакі – Міхась Чарняўскі, Зміцер Саўка, Адам Шпакоўскі і Генадзь Мацур. А навуковымі кансультантамі сталі Уладзімір Арлоў і Алег Гардзіенка – асобы, у дадатковым прадстаўленні якіх няма патрэбы.

Ёсць толькі адна заўвага – яна ад людзей больш сталага веку, якія жа-

даюць бачыць у календары буйнейшымі датамі і дні тыдня. Тут жа яны і ў календары на год, і ў памесечным чысленіку замалыя, а пазнакі дзён тыдня, пададзеныя стылізаваным гатычным шрыфтам, часам не зусім выразныя. Ды спадзяемся, што гэта не будзе прычынаю адмовіцца ад шыкоўнага календара – памяткі на цэлы год. А выдаўцы прыслушаюцца да заўвагі ў календары на наступныя гады. А што падобныя выданні неабходныя, тое без сумневаў, бо пакуль што беларускіх часалічальнікаў вельмі нестae.

Уладзімір ПІРОГ

ГА «Беларускі фонд культуры», «Краязнаўчая газета» з глыбокім смуткам паведамляюць, што не стала **Ніны Іосіфаўны МАЦЯШ**. Яна нарадзілася 20 верасня 1943 года ў в. Нівы Бярозаўскага раёна, скончыла Мінскі педагагічны інстытут замежных моў. Пачала друкавацца з 1962 года. Аўтар кнігі паэзіі «Агонь» (1970), «Удзячнасць» (1973), «Ралля суровая» (1976), «Шчаслівай долю назаві...» (1990) і інш. У іх – роздум над лёсам роднай зямлі і прыроды, любоў да людзей сумленных і працавітых. Для дзяцей пісала казкі, п'есы. Перакладала з многіх замежных моў. У 1984 годзе атрымала Літаратурную прэмію імя А. Куляшова за кнігу лірыкі «Паэма жыва» (1983).

Выказваем самыя шчырыя спачуванні родным, бліzkім Ніны Мацяш у сувязі з яе заўчаснай смерцю.

У 2009 годзе спаўняецца

Крывічы, аб'яднанне ўсходнеславянскіх плямён (пад 859) – 1150 гадоў з часу першага ўпамінавання ў «Аповесці мінулых гадоў».

Брэст, г. (пад 1019) – 990 гадоў з часу першага ўпамінавання ў «Аповесці мінулых гадоў».

Усяслаў Брачыславіч (Усяслаў Чарадзей; каля 1029–1101), князь полацкі, пры якім быў пабудаваны Полацкі Сафійскі сабор, адзін з герояў «Слова аб палку Ігаравым» – 980 гадоў з дня нараджэння.

Копысь, г.п. (пад 1059) – 950 гадоў з часу першага ўпамінавання ў Ніканаўскім летапісе.

Чачэрск, г. (пад 1159) – 850 гадоў з часу першага ўпамінавання ў Іпацьеўскім летапісе.

Белавежская пушча, Нацыянальны парк, дзяржаўная прыродаахоўная ўстанова (Камян., Пружан., Свісл. р-ны; 1409) – 600 гадоў з пачатку фармавання запаведнага рэжыму.

Паставы, г. (1409) – 600 гадоў з часу першага ўпамінавання ў гістарычных крыніцах.

Лепель, г. (пад 1439) – 570 гадоў з часу першага ўпамінавання ў гістарычных крыніцах.

Лунінец, г. (1449) – 560 гадоў з часу першых звестак.

Івацэвічы, г. (1519) – 490 гадоў з часу першага ўпамінавання ў пісьмовых крыніцах.

Гваніні (Гвагнін) Аляксандр (1534–1614), польскі гісторык, аўтар «Хронікі Еўрапейскай Сарматыі», у якой шмат звестак па гісторыі і геаграфіі ВКЛ – 475 гадоў з дня нараджэння.

Краснасельскі, г.п. (1569) – 440 гадоў з часу першага ўпамінавання ў пісьмовых крыніцах.

Рэч Паспалітая, феадальная федэратыўная дзяржава, у якую ў выніку Люблінскай уніі былі аб'яднаны Польшча і ВКЛ (1569–1795) – 440 гадоў з пачатку існа-

вання.

Вілейка, г. (1599) – 410 гадоў з часу першага ўпамінавання ў гістарычных крыніцах.

Сапега Павел Ян (1609–1665), дзяржаўны і ваенны дзеяч ВКЛ – 400 гадоў з дня нараджэння.

Сімяон Полацкі (сапр. Пятроўскі-Сітніяновіч Самуіл Емяльянавіч, паводле інш. звестак – Гаўрылавіч; 1629, Полацк – 1680), беларускі і расійскі пісьменнік, перакладчык, драматург, філосаф-асветнік, педагог, тэолаг, грамадскі і царкоўны дзеяч – 380 гадоў з дня нараджэння.

Дзешнер (Дзешнер) Саламея (1759, Беласток – 1809), польская актрыса і анрэпрэнёр, стваральніца першага пастаяннага тэатра драмы і оперы, рэжысёр у Гродне (1802) – 250 гадоў з дня нараджэння.

Гродзенскі тэатр Тызенгаўза, оперна-балетная трупa, адзін з самых высокапрафесійных калектываў Вялікага княства Літоўскага (1769–1780) – 240 гадоў з пачатку дзейнасці.

Шульц Міхал (1769–1812), літоўскі і беларускі архітэктар, педагог, паводле праекта якога пабудаваны палац Агінскіх у в. Залессе (Смаргон. р-н), гімназічныя комплексы ў Свіслачы і інш. – 240 гадоў з дня нараджэння.

Краснаполле, г.п. (1784) – 225 гадоў з часу першага ўпамінавання.

Карчэйскі Вінцэнт (Вікенцій Восіпавіч; 1789, Гродзеншчына – 1832), астраном, матэматык, асветнік, прадстаўнік Віленскай астранамічнай школы – 220 гадоў з дня нараджэння.

Гіндэнбург Вільгельм Данілавіч (1799, Мін. пав. – 1877), урач, гуманіст, грамадскі дзеяч, адзін з заснавальнікаў Мінскага таварыства ўрачоў – 210 гадоў.

ПАСОЛЬСТВА
РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ У
РЭСПУБЛІКІ ПОЛЬШЧА

вул. Вяртніца, 58, 02-952 г. Варшава
тэл. (48 22) 742 09 90
факс: (48 22) 742 09 80
e-mail: poland@belembassy.org
www.belembassy.org/poland

08.12.2008 № 2004
На № _____ ад _____

AMBASADA
REPUBLIKI BIAŁORUŚ W
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

ul. Wiertnicza 58, 02-952 Warszawa
tel. (48 22) 742 09 90
fax: (48 22) 742 09 80
e-mail: poland@belembassy.org
www.belembassy.org/poland

Старшыні Беларускага Фонду
Культуры

Гілепу Уладзіміру
Аляксандравічу

Паважаны Уладзімір Аляксандравіч!

У сувязі з заканчэннем маёй дыпламатычнай місіі ў якасці Надзвычайнага і Паўнамоцнага Пасла Рэспублікі Беларусь у Польшчы дазваляе выказаць Вам словы шчырай удзячнасці за падтрымку дзейнасці на прадстаўленні і абароне нацыянальных інтарэсаў Рэспублікі Беларусь, а таксама развіцці беларуска-польскага супрацоўніцтва.

Прашу таксама прыняць сардэчныя пажаданні шчасця, здароўя, дабрабыту з нагоды надыходзячых Новага 2009 года і Каляд!

З надзеяй на супрацоўніцтва ў будучым,

Пасол

П. Латушка

У інтэр'еры – скура

Многім вядомая мінская галерэя «Славуцья майстры», што ў Траецкім прадмесці, як месца цікавых выставаў. Штомесяц тут выстаўляюцца адметныя творцы са сваімі карцінамі, керамікай, вырабамі з саломкі, скуры ды іншых традыцыйных (і не толькі) матэрыялаў. Сёлетнія лістапад і снежань аддадзены працам гродзенскага майстра Анатоля Зельберга і ягоных сяброў. У выставе таксама бяруць удзел наваполацкая Вольга Дзенісюк і гродзенскі мастак Вацлаў Рамашка.

Анатоль Зельберг нарадзіўся ў Краснаярску, але з 1990 года жыве ў Гродне. У Ніжнім Ноўгарадзе закончыў тэатральна-мастацкае вучылішча па аддзяленні тэатральна-дэкарацыйнага жывапісу і бутафорыі. А вось працаваць са скураю, кажа, не вучыўся нідзе – усё прыдумваў сам, гледзячы на іншых адмыслоўцаў, бо базавая адукацыя тэатральнага мастака дазваляе працаваць з рознымі матэрыяламі. Таму, акрамя традыцыйных тэхналогій, майстар скарыстоўвае яшчэ і бутафорскія, а таксама – розныя матэрыялы. Вядома, не адмаўляючыся зусім ад традыцыйных: «Што падыходзіць мне, тое скарыстоўваю, бо ёсць тэхнікі сляпога ціснення, гарачага ціснення... Больш за тое, я скарыстоўваю нейкія элементы выдзелкі скуры, дапрацоўваю нейкі працэс. Тады скарыстоўваю і народныя метады, прыродныя фарбавальнікі – навошта ж адмаўляцца ад досведу стагоддзяў?» У 1990 годзе ў Гродне ён адкрыў студию мастацкіх вырабаў – спачатку дзіцячую, а потым дарослую.

Цяпер жа – завятайма ў выставачную залу! І паразмаўляем з творцамі.

– А чаму ж з розных матэрыялаў абралі менавіта скуру? – запытаўся ў спадара Анатоля.

– Скура – вельмі цёплы, жывы матэрыял, пластычны. У асноўным працую са скураю цялятаў, бо яна ідэальна падыходзіць для цісненняў. Дарэчы, я прынцыпова не працую са скурамі дзікіх жывёлаў, нават калі мяне аб тым і просяць. Бо адна справа – скура жывёлы, якую вырашчалі адмыслова, каб мы яе скарыстоўвалі для сваіх патрэбаў, а іншая – істота з дзікай прыроды. Лічу, што чалавек не мае права ўлазіць туды – няхай жывуць паводле сваіх законаў і патрэбаў.

– А на выставе сабраныя ўзоры розных кірункаў, якім Вы аддаеце перавагу, ці толькі адна дзве галіны працаў?

– У асноўным я займаюся кніжнымі пераплётамі. Але цікавіць і шмат іншага, многія рэчы я раблю адмыслова для выставаў, каб паказаць, што магу... можна рабіць са скуры самыя розныя рэчы для інтэр'ераў. Раблю я карціны, скарбонкі, рэчы адмыслова для інтэр'ера, сувеніры і падарункі... Неяк рабіў нават тэлефон у скуры – выставачны інтэр'ер.

– Ці займаецеся Вы утылітарнымі рэчамі, ці не звярталіся да Вас сябры рыцарскіх клубаў?

– Я раблю рэчы менш побытавыя, а больш мастацкія. Таму пакуль нашыя шляхі не перасякаліся. Гэта зусім іншыя тэхналогіі, зусім іншыя рэчы. Ды й матэрыялы павінны быць іншымі – я працую з тонкімі скурамі, ім патрэбныя больш цвёрдыя.

– На выставе ёсць цікавыя рэпрадукцыі карцінаў – Ван Гог, Напалеон Орда...

– Гэта мае сумесныя працы з Вольгай Дзенісюк з Наваполацка і Вацлавам Рамашкам з Гродна. Помнікі архітэктуры – гэта асобны праект, які я спрабую распрацаваць: зрабіць беларускі інтэр'ер. Мы не прэтэндзем на аўтарства, а хочам сумясціць скуру і жывапіс, прэтэндзем толькі на інтэр'ернае вырашэнне, каб людзям было прыемна побач з гэтымі рэчамі. З часам, магчыма, выйдзем на арыгінальныя працы гэтага мастака, пакуль жа эксперыментуем, сумяшчаем жывапіс і скуру. Наступную серыю паспрабуем зрабіць па Мінску. І выставіць яе ў галерэі «Славуцья майстры», думаю, напрыканцы наступнай восені.

– Ёсць у вас і вучні ды аднадумцы...

– Так, практычна ўсе сённяшнія майстры па скуры вучыліся ў маёй студыі. Цяпер яны маюць

свае майстэрні, спрабуюць развіваць нешта сваё. Я ж, на жаль, ні ў кога з беларускіх майстроў па скуры не вучыўся. На той час, калі я пачынаў працу, адпаведных майстроў не было, ніхто падобных не займаўся. Хацелася б асобна сказаць пра Вольгу. Яна вельмі самастойны і таленавіты аўтар. Яе тэхналогія унікальная, яна часта выстаўляецца (у тым ліку і тут). Мне цікава працаваць з ёю. І гэтая выстава – не спроба паказаць, як мы працуем разам, а паказ, як мы рухаемся разам. Гэта – працэс узаемаабагачальны і ўзаемавучальны.

Вольга і Анатоль пазнаёмліліся гады два таму, акурат дзякуючы выставе ў галерэі «Славуцья майстры».

– Я рабіла рэчы невялікага памеру, варылася ва ўласным соку, – расказвае В. Дзенісюк. – У асноўным былі мініяцюры, рабіла ўпрыгажэнні (бадай, кожная жанчына спрабуе рабіць упрыгажэнні). І на першай маёй выставе ў Полацку я вырашыла прадставіць іх. А іншыя ўдзельніцы прапанавалі пано-карціну. Час да адкрыцця быў, і я вырашыла: таксама зраблю карціну таму, што ўпрыгажэннямі займаюцца ўсе, а карцінамі – ніхто. Але я чамусьці ўвесь час баялася памеру. Праўда, мая дыпломная праца (вучылася я на Урале) была 140 на 70 см. Атрымала «выдатна»... І яна вісіць (прынамсі, вісела) у кабінце рэктара. Але працягвала займацца мініяцюрамі. Анатоль жа параіў: свае рэчы трэба рабіць буйнейшымі.

Была на адкрыцці выстаўкі і дачка А. Зельберга – Аліса, якая таксама працуе са скураю. Яна пакуль робіць упрыгажэнні і дробныя сувеніры. «А далей будзе бачна», – кажа бацька. Можна з'явіцца ў нас і такая незвычайная дынастыя майстроў па працы са скураю.

Уладзімір ПУЧЫНСКІ

На фота аўтара:
Анатоль і Аліса
Зельбергі ды
Вольга Дзенісюк;
працы на выставе

Навіны Нацыянальнай камісіі ЮНЕСКО

Віртуальнае вяртанне

Вяўленне, улік і апісанне дакументальнай спадчыны Рэчы Паспалітай прыядзе да стварэння агульнага інфармацыйнага рэсурсу, а ў перспектыве – да віртуальнай рэканструкцыі дзяржаўных і прыватных архіваў гэтай зніклай дзяржавы шляхам лічбавага капіравання дакументаў, якія захаваліся, і арганізацыі доступу да гэтых копіяў.

Рэч Паспалітая існавала ў перыяд 1569–1795 гг. на тэрыторыі сучасных Беларусі, Літвы, Польшчы, Украіны, часткова Латвіі і Расіі. Яе архіўныя зборы апынуліся раскіданымі па архівах і бібліятэках пералічаных дзяржаў, а таксама Германіі, Фінляндыі і, у невялікай ступені, іншых еўрапейскіх краін. Гэта замаруджае вывучэнне гістарычнага мінулага, стварае ўзаемныя прэтэнзіі і патрабаванні аб «вяртанні культурнай спадчыны», служыць патэнцыяльнай крыніцай міждзяржаўнай і міжэтнічнай напружанасці. Разлучанасць калекцый, якія захаваліся, замінае ўсведамленню іх цэласнасці ў якасці сумеснай спадчыны некалькіх народаў.

У межах праекта плануецца правядзенне самых першых падрыхтоўчых мерапрыемстваў, што павінна падштурхнуць да сумеснага вывучэння архіваў Рэчы Паспалітай, якія захаваліся, свабоднага абмену інфармацыяй і наладжвання асабістых кантактаў паміж даследчыкамі, дазваляць арганізаваць больш шырокае інфармаванне грамадскасці аб наяўнасці такой сумеснай спадчыны.

Буйныя комплексы дакументаў, створаныя на тэрыторыі Рэчы Паспалітай, знаходзяцца ў Дзяржаўным архіве старажытных актаў у Варшаве, Нацыянальным гістарычным архіве Беларусі ў Мінску, Дзяржаўным гістарычным архіве Літвы ў Вільні, Цэнтральным дзяржаўным гістарычным архіве Украіны ў Кіеве, а таксама архівах Львова, Германіі, Расійскім дзяржаўным гістарычным архіве ў Санкт-Пецярбургу, Расійскім дзяржаўным архіве старажытных актаў у Маскве, а таксама ў рукапісных аддзелах шматлікіх бібліятэк Польшчы, Літвы, Расіі і іншых краін. Адзінай сістэмы іх уліку і апісання не існуе. Архівы і

бібліятэкі практыкуюць розныя прынцыпы класіфікацыі рукапісных дакументаў, не сумяшчальныя паміж сабой.

У межах праекта будуць аб'яднаны намаганні архівістаў, бібліятэкараў і экспертаў Беларусі, Літвы, Польшчы і Украіны як краін, што ў найбольшай ступені з'яўляюцца пераемнікамі Рэчы Паспалітай. Праект не выключае і актыўнага ўзаемадзеяння са спецыялістамі іншых краін.

У выніку праекта мяркуецца атрымаць інтэграванае апісанне асноўных архіўных фондаў і рукапісных калекцый бібліятэк, якія складаюць дакументальную спадчыну Рэчы Паспалітай, забяспечыць пераклад яе на мовы краін – удзельніц праекта і ўвядзенне ў базу дадзеных.

Для гэтага будзе арганізавана група экспертаў у складзе спецыялістаў:

- ад беларускага боку – Беларускага навукова-даследчага цэнтру электроннай дакументацыі (агульны каардынатар праекта), Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі;
- ад літоўскага боку – Архіўнага дэпартамента пры Урадзе Літоўскай Рэспублікі;
- ад польскага боку – Дзяржаўнага архіва старажытных актаў Нацыянальнай бібліятэкі Польшчы;

- ад украінскага боку – Нацыянальнай бібліятэкі Украіны, Цэнтральнага дзяржаўнага гістарычнага архіва Украіны.

Праект засноўваецца на прынцыпе не прад'яўлення правоў на культурныя каштоўнасці, якія знаходзяцца за мяжой, а іх сумеснага выкарыстання і адпавядае прыярытэтам ЮНЕСКО, якія фармулююцца як садзейнічаюць агульнаму доступу да інфармацыі, накіраванасць на захаванне дакументальнай інфармацыі ў аналагавым і лічбавым фармаце у межах праграмы «Памяць свету».

Рэалізацыя праекта дазволіць:

- актывізаваць навуковае і культурнае супрацоўніцтва краін-удзельніц, садзейнічаць умацаванню кантактаў паміж спецыялістамі архіваў і бібліятэк;

- стварыць у грамадскай свядомасці цэласнае ўяўленне аб дакументальнай спадчыне Рэчы Паспалітай, сфармаваць

адносіны да яе як да агульнага набытку народаў, якія жывуць на яе тэрыторыі;

- забяспечыць свабодны доступ да навукова-даведачнага апарату, а ў перспектыве – і да лічбавых копіяў архіўных дакументаў;

- садзейнічаць прыняццю ў краінах-удзельніцах нацыянальных праектаў і праграм па вывучэнні і захаванні дакументальнай спадчыны;

- спрыяць умацаванню ў рэгіёне Цэнтральнай і Усходняй Еўропы атмасферы даверу, супрацоўніцтва і ўзаемнай адкрытасці.

На пасяджэнні Міжнароднага савета ў Нясвіжы прысутнічалі спецыялісты з архіваў і бібліятэк Беларусі, Польшчы, Расіі, Украіны і Фінляндыі. На ім былі падведзены вынікі работы за мінулы год, распрацаваны і прыняты план на 2009 год, з якім можна азнаёміцца з Выніковага дакумен-

та пасяджэння савета (падаецца ніжэй на рускай мове).

З беларускага боку ў рабоце савета прымалі ўдзел старшыня Нацыянальнай камісіі Рэспублікі Беларусь па справах ЮНЕСКО У. Шчасны, дырэктар Дэпартамента па архівах і справаходстве У. Адамушка, дырэктар Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі Р. Матульскі, старшыня Беларускага фонду культуры У. Гілеп, дырэктар Беларускага навукова-даследчага цэнтру электроннай дакументацыі

В. Насевіч, намеснік дырэктара Нацыянальнага гісторыка-культурнага музея-запаведніка «Нясвіж» Г. Кандрацьева, дырэктар Нацыянальнага гістарычнага архіва А. Галубовіч, навуковыя супрацоўнікі архіваў, бібліятэк.

Польскую дэлегацыю ўзначаліў Генеральны сакратар Нацыянальнай камісіі Польшчы па справах ЮНЕСКО Славамір Ратальскі.

Наш кар.

На выставе ў Нясвіжскай ратушы

ИТОГОВЫЙ ДОКУМЕНТ

второго заседания Международного совета по проекту виртуальной реконструкции документального наследия и библиотеки Несвижской ординации Радзивиллов в рамках регионального проекта «Документальное наследие Речи Посполитой»

Несвиж, 12 декабря 2008 г.

Участники заседания, представляющие архивные и библиотечные учреждения Беларуси, Польши, Российской Федерации, Украины, Финляндии (список прилагается),

исходя из опыта двустороннего и многостороннего сотрудничества в деле сохранения документального наследия Радзивиллов и решений первого заседания, состоявшегося в Минске 27 апреля 2007 года;

принимая во внимание меры по включению документального наследия и библиотеки Радзивиллов в Международный реестр Программы «Память мира»;

заслушав и обсудив информацию о состоянии научно-справочного аппарата по частям Несвижского собрания в представляемых ими странах;

подтверждают решение о том, что каждая страна будет осуществлять весь комплекс работ в рамках проекта по имеющимся в ее распоряжении архивным, библиотечным и музейным собраниям, представляя их результаты другим участникам;

считают факт обмена между участниками проекта архивными и библиотечными копиями важным шагом на пути реализации концепции совместного использования культурных ценностей странами их происхождения и нахождения;

вновь подтверждают мнение о том, что реализация проекта позволит:

- активизировать научное и культурное сотрудничество стран-участниц, содействовать упрочению контактов между специалистами, сотрудниками архивов и библиотек;

- обеспечить открытый доступ к научно-справочному аппарату, а в перспективе и к цифровым копиям архивных и библиотечных материалов;

- содействовать осуществлению в странах-участницах национальных проектов и программ по изучению и сохранению документального наследия;

- способствовать укреплению в регионе Центральной и Восточной Европы атмосферы доверия, сотрудничества и взаимной открытости;

считают, что в 2009 году должны быть осуществлены следующие мероприятия:

- 1) сбор электронных копий всех имеющихся каталогов библиотек Несвижской ординации Радзивиллов для составления единого сводного списка книг и рукописей библиотек Несвижской ординации Радзивиллов;

- 2) создание обзора книжных собраний Несвижской ординации Радзивиллов под координацией Заведующего отделом редких книг и руко-

писей Центральной научной библиотеки имени Якуба Коласа НАН Беларуси А.В. Стефановича;

3) создание и предоставление на портале Национальной библиотеки Беларуси сводного электронного каталога (СЭК) библиотек Беларуси, имеющих в своих фондах книги и рукописи библиотек Несвижской ординации Радзивиллов;

4) создание общего обзора архивных фондов, содержащих документы из архива Несвижской ординации Радзивиллов, в соответствии с международным стандартом архивного описания ISAD(g) в формате XML, обращая особое внимание на каталоги книг и музейных ценностей;

5) создание электронных именованного и географического каталогов вышеупомянутых архивных фондов в объеме имеющихся материалов, с поддержкой кириллической и латинской орфографии;

6) выпуск презентационного компакт-диска по материалам, предоставленным участниками проекта;

7) создание международной группы экспертов по техническим аспектам осуществляемого проекта из числа специалистов стран-участников, поручив функции координатора Белорусскому научно-исследовательскому центру электронной документации;

считают стратегической целью проекта объединение указанных компонентов с последующим доступом к ним через глобальную сеть Интернет;

обращаются с просьбой:

- к Главной дирекции государственных архивов Польши осуществить координацию выявления всех наиболее крупных комплексов документального наследия Речи Посполитой в целях интеграции их описания на уровне фондов и коллекций;

- к Белорусскому научно-исследовательскому центру электронной документации подготовить детальное описание бюджета проекта «Документальное наследие Речи Посполитой» для последующего согласования со странами-участниками;

- к архивным учреждениям стран-участников провести в первоочередном порядке выявление сохранившихся каталогов книг и рукописей библиотек Несвижской ординации Радзивиллов;

- к архиву Российской Академии наук в Санкт-Петербурге предоставить копию каталога библиотеки Несвижской ординации Радзивиллов;

выражают благодарность Бюро ЮНЕСКО в Москве за помощь в осуществлении деятельности Международного совета, Белорусскому научно-исследовательскому центру электронной документации и Национальному историко-культурному музею-заповеднику «Несвиж» за организацию второго заседания.

Даследчык з С.-Пецярбурга Мікалай Нікалаеў (справа) і рэдактар «КТ» Уладзімір Гілеп

Вандроўка па этнаграфічным комплексе «Млын» у Заслаўі, або Захапляльны расказ экскурсавода

(Заканчэнне. Пачатак у № 47)

Свіран... без мышэй

За паравым млынам стаіць прыгожы драўляны будынак, які вабіць вока. Вялікі ганак, а за ім – пад’ём на крытую галерэю. Поручні яе ўпрыгожаны разьбой. Таксама галерэя з поручнямі, упрыгожанымі праразной разьбой, ёсць і на другім паверсе. Гэты будынак – свіран. У свіране захоўвалі абмалочанае зерне, а таксама хатнія рэчы. Снапок, што вісіць у свіране, называюць «барадой Спарыша». Так некалі называлі беларусы добрага духа зямлі, які спрыяў урадлівасці. Апошні снапок на полі (ці «барада») пакідаўся там і не жываўся жнейкамі для таго, каб задобрыць Спарыша, прынесці яму ахвяру. А за гэта Спарыш падаруе ім добры ўраджай, прынясе прыбытак у хату. Шмат песень захалялася ў беларусаў пра Спарыша, добра вядомыя ўсім «жніўныя песні».

Свіран у наш музей прывезены з вёскі Міхнічы Пастаўскага раёна ў 1997 годзе. Унутры яго па баках знаходзяцца застаронкі – засека або сусека, у якіх захоўвалі зерне. У кожны засек засыпалі асобнае зерне: у адзін – жыта, у другі – пшаніцу, у трэці – ячмень, у чацвёрты – авёс. Калі аднаго віду зерня было шмат, напрыклад, жыта, то яго засыпалі ў некалькі засекаў.

У цэнтры свірна стаіць характэрнае для яго начынне: козубы або шыяны, цэбры, корабы, гарнцы і самы вялікі бандарны выраб – кубел. Распавед пра кубел заўсёды выклікае ўвагу наведвальнікаў. Вось што паведаміў нам Алесь Макарчык.

Калі ў сялянскай сям’і была маладая дзяўчына, то яна, зразумела, рыхтавалася да замужжа. Замуж раней ішлі толькі з пасагам. Пасаг – гэта вопратка, пасцельная бялізна, падарункі для бацькоў жаніха. Кожная дзяўчына сама ткала для пасагу рэчы, вядома, што маці ды старэйшыя сёстры ёй дапамагалі. Пасаг пачыналі рыхтаваць у 13–14 гадоў, бо ў 16–17-гадовым узросце сялянскія дзяўчаты ішлі замуж. Свой пасаг кожная дзяўчына складвала ў кубел.

Пасля вяселля кубел заставаўся за гаспадыняй на ўсё жыццё. Тут яна захоўвала сваю вопратку, вопратку дзяцей і мужа. Тут захоўваліся сямейныя каштоўнасці і грошы, бо забрацца ў кубел злодзею было складана. Зачыняўся ён на замок і стаяў у свіране або клеці. Свіран абавязкова меў дашчаную падлогу і дашчаную столь з закотам, каб ні знізу, ні зверху не мог залезці злодзей.

У пачатку XX стагоддзя на змену кубла прыходзіць куфар – драўляная скрыня (куфа – па-нямецку скрыня). Дзявочы пасаг пераносілі ў куфар, які звычайна быў распісны, з прыгожым раслінным арнамантам. Яго так часта і называлі – «скрыня распісная». Але наш куфар не распісны, бо выкарыстоўваўся для гаспадарчых патрэб. У 1920-я гады ў сялянскім ужытку для захавання пасагу пачалі выкарыстоўваць камоды. Ісці замуж з пасагам у камодзе было вельмі прэстыжна.

Кузня і домніца

Калі сяляне прыязджалі на млын, то часта здаралася, што трэба адрамантаваць воз ці

каня падкаваць. Гэта, таксама і іншае, рабілі навучаныя майстры. Кузня ў музей-запаведнік прывезена з вёскі Камень Валоўскага раёна. У XIX стагоддзі ў Заслаўі было некалькі кузняў. У 1930-я гады працаваў толькі каваль Грышка Гольцман, які любіў жартаваць: «На дварэ лёд, а ў каваля – мёд». Вядома, што праца каваля, нават зімой, была патрэбна сялянам, якія добра за яе плацілі.

На Беларусі жалеза атрымлівалі з балотнай руды арганічнага паходжання. Метал выплаўлялі ў адмысловых печах, якія называліся домніцы.

Свіран на фотаздымку і на малюнку аўтара

У якасці паліва выкарыстоўвалі драўляны вугаль з дубу ці бярозы. Драўляны вугаль даваў неабходную тэмпературу, каб выплавіць метал. Балотную руду перамешвалі з драўляным вугалем, засыпалі зверху ў домніцу і падпальвалі. Унутры такой печы руда плавялася, і расплаўлены метал сцякаў на дно. Затым домніцу разбуралі і застылы метал даставалі. Такі метал ўяўляў сабой круг дыяметрам 50–70 см і таўшчынёй 5–7 см і называўся крыцай. Крыца была як бы паўфабрыкатам. У ёй было шмат прымесяў. Таму крыцу

кавалі на кавадле, выбіваючы з яе непатрэбныя дабаўкі. Так адтрымліваўся паўнацэнны метал. Такі метал на Беларусі атрымлівалі да 1861 года, а затым пачаўся завоз таннага жалеза з Данбаса, і таму крычнае жалеза выйшла з ужытку.

Топка ў кузні называлася горн. У ёй і награвалі металічную загатоўку да чырвонага колеру. Каб вугаль у горне лепей гарэў, каваль падпампоўваў скураным мехам праз сопла паветра. Калі металічная загатоўка становілася чырвоная, каваль хутка даставаў яе абцугамі і клаў на кавадла. Пачыналася коўка. З кавалём працаваў і памочнік. Каваль трымаў адной рукой абцугамі загатоўку, а другой – малатком наносіў удары і так паказваў, куды трэба біць малатабойцу. А той вялікім молатам, каля 5 кг вагой, з усяе сілы наносіў удары. Адзін стукне, потым другі «грукне». Так кавалі жалеза. Прыдаўшы загатоўцы неабходную форму, акулалі выраб у ваду для загартоўкі.

На сценах кузні развешаны кавальскія прылады і вырабы. Асабліваю ўвагу варта звярнуць на кавадла, дзе ёсць кляймо: «1751 г.». Безумоўна, у кузні выраблялася шмат сельскагаспадарчых прыладаў працы: сярпы, косы, сякеры, ланцугі, цвікі, металічныя

путы, начэплівалі каню на пярэднія ногі, каб ён не адышоў далёка. Каля кузні падкоўвалі коней. Падкоўваць коней трэба было ў першую чаргу зімой, каб конь на слізкай дарозе не параніў сабе капыты. Конь баяўся гэтага, асабліва першы раз. Таму ля кузні рабілі спецыяльны станок, куды заводзілі каня. Каваль падымаў каню нагу і падстаўляў пад яе спецыяльную падстаўку. Затым зачышчаў капыт, падкову награвалі і прымяралі да капыта (каб яна лепш прыстаўлялася). Пасля прыкладвалі і прыбівалі вухналямі. Падкова, якую знаходзілі на дарозе, лічылі за шчасце. Падкову замацоўвалі над дзвярыма рожкамі ўніз, каб шчасце як бы высыпалася на таго, хто ўваходзіць ў хату. Ёсць і другое тлумачэнне таго, што падкову неабходна замацоўваць рожкамі ўніз – па аналогіі з саматканым ручніком. Падчас вяселля маладыя праходзілі пад ручніком; і наадварот – пры пахаванні нябожчыка апускалі ў дол на ручніку.

Каля кузні адкрываецца цудоўны краявід на кальвінскі збор, цяпер гэта Спаса-Праабражэнская царква.

На гэтым і завяршаецца наша вандроўка па этнаграфічным комплексе «Млын» музея-запаведніка ў Заслаўі.

Юрась МАЛАШ,
старшы навуковы супрацоўнік музея, мастак

Экспазіцыя музея кузні

З прымхаў і забабонаў, якія запісаў беларускі этнограф Аляксандр Сержпутойскі ў канцы XIX – пачатку XX стагоддзяў

«Лепш усяго сяліцца на старой сядзібе, дзе жылі дзяды і прадзеда, калі ж трэба выбіраць новае мейсцо, то трэ перш там пасыпаць смецце да й легці на ём спаць, та прысніцца, якая тут будзе жытка.

З старога хаты ў новую пераносіць старыя лавы, пол, хоць бы яны былі саўсім нягожыя. Праз гэта ў новую хату пераходзіць тое шчасце, якое было ў старой хаце. Калі ж у старога хаце не шанцавала, то ў новую пераносіць толькі жар з пячы да абразы, больш нічога, каб усё ліхо засталася там на месцы, дзе яно было.

Хату і хлявы ня можа будаваць з сухастою, бо хто-небудзь з сям’і атрымае сухоты ці будзе хварэць гаўяда, а гумно ці свіран добра будаваць з такога лесу, бо там не будуць вадзіцца мышы.

На хлявы добра браць такое дзераво, каторае расло каля муравейніка, та гаўяда будзе добра пладзіцца.

Каб у пячы добра п’ёкса хлеб, пад чарон сыплюць тую цындру, што каваль выгрэбае з горына.

У гумне не можна абрываць да абмятаць павуцінне, бо вельмі развядуцца мышы ды пачнуць есці збожжэ.

Хлебную дзязу добра лепш усяго рабіць у перамяжку з кляновых і дубовых клепак, та ў ёй хлеб будзе добра падходзіць.

Дзязу не можна чыста вымываць, а трэ каб у ёй на дне заставалася трохі старога цеста, без гэтага дзязя прагаладае да й знаровіцца».

Тэрыторыя каля млына

Працяг тэмы

Каб не страціць мовы сваёй

З вялікай цікавасцю прачытаў матэрыял «Зберагчы тое, што засталася. Гутарка трэцяя» У. Гілепа, надрукаваны ў адным з нумароў «Краязнаўчай газеты» за гэты год. Гаворка ідзе аб прапанове вядомага вучонага Л.М. Лыча змясціць у газеце заклік да творчай інтэлігенцыі краіны з нагоды абароны роднай мовы. Доктар гістарычных навук, бліскучы публіцыст, актыўны змагар за мову надрукаваў шмат глыбокіх прафесійных прац, дзе даказна абгрунтаваў важнасць і неабходнасць дзяржаўнай падтрымкі матчынага слова. Сустрэча на газетнай старонцы з прозвішчам выдатнага вучонага і яго прапанова былі мне даспадобы: па-першае, парадавала актыўная грамадзянская пазіцыя навукоўца, заклапочанасць вырашэннем існуючай праблемы; па-другое, Л.М. Лыч быў рэцэнзентам маёй першай кнігі «Толочин» (Мн.: Беларусь, 1983). Таму прыемна было праз чвэрць стагоддзя сустрэцца з паважаным чалавекам на газетнай паласе. З свайго боку падзяляю заклапочанасць і пазіцыю аўтараў згаданай публікацыі і хацеў бы працягнуць размову.

Больш трох стагоддзяў таму харвацкі святар Юрый Крыжаніч (1618–1683) прыбыў у Маскву да цара Аляксея Міхайлавіча «рабіць слоўную граматыку і лексікон» або, кажучы больш зразумела, распрацаваць мову, якую б разумелі ўсе славянскія народы. Справа ў тым, што ў пачатаку сваёй гісторыі продкі славян добра разумелі адзін аднаго дзякуючы асветніцкім працам Кірылы і Мяфодзія, якія стварылі царкоўна-славянскую мову на аснове паўднёва-славянскага дыялекту, даступную ўсім славянам.

У лінгвістычным плане беларуская, руская і ўкраінская мовы маюць вельмі блізкую

радаслоўную. Мабыць, да XIII ці да XIV стагоддзя ўсе ўсходнія славяне карысталіся адзін старажытнаславянскай мовай. Пасля беларуская, руская і ўкраінская мовы, напачынаючыся сваім, карэнным, пачалі адасоблівацца, набылі нацыянальны каларыт, выразнасць, сталі цалкам самастойнымі. У свеце ўсё больш актыўна працягваюцца тэндэнцыі да абароны сваёй цывільзацыйнай ідэнтыфікацыі, менталітэту. Як вядома, нацыянальная мова складаецца на аснове мовы народнасці ў працэсе яе развіцця ў нацыю. А паняцце «нацыя» – гэта наяўнасць агульнай тэрыторыі, эканомікі, мовы, літаратуры, культуры. Адсутнасць хаця б

адной з пералічаных адзнак парушае паняцце «нацыя». На жаль, на гэтую акалічнасць не звяртаецца належнай увагі. У нас больш, чым у суседніх народаў, абыякавыя адносіны да роднага слова.

«У сучасным беларускім грамадстве назіраецца больш чым парадаслоўная сітуацыя. Паслядоўна і пастаянна выкарыстоўваемы адзіныя нормы ў галіне арфаграфіі, лексікі і марфалогіі ў нас сёння няма. У гэтым сэнсе Беларусь з'яўляецца больш чым унікальнай дзяржавай у Еўропе і ў свеце. «У Францыі парушэнне норм роднай мовы, выкарыстанне іншамовных слоў, тым больш скажонах, недакладна перакладзеных, напісаных або вымаўленых – караецца вялікімі штрафамі», – адзначае вядомы ў славянскім свеце беларускі мовазнаўца, доктар філалагічных навук, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі талачынец А.І. Жураўскі, які зрабіў важкі ўклад ў фонд беларускага мовазнаўства і ўслаўлення роднай мовы на міжнароднай арэне.

Гэны ў нас дапускаецца ўжыванне трох варыянтаў беларускай мовы. Так, дзяржаўны выданы карыстаюцца афіцыйнай мовай, зацверджанай законам, не дзяржаўныя – так званай «тарашкевіцай» і як разнавіднасцю – тарашкевіцай з мяккімі знакамі.

Асабліва небяспечна, калі ў мове адбываюцца значныя метамарфозы за кошт замены слоў, блізкіх беларускім, на паланізмы або бяздумнае выкарыстанне англіцызмаў, ня зграбных перакладаў з іншамовных слоў (пры наяўнасці

агульнаўжывальных аналагаў!) – усё гэта абарочваецца стратай выразнасці, сакавітасці роднай мовы, падзеннем пісьменнасці, дакладнасці паняццяў.

Больш за ўсё абыякавасці, непаважлівых адносін да вуснай мовы ў тэле- і радыёэлектронных сродках масавай інфармацыі. Пры ўсіх дасягненнях там па-ранейшаму моўная бездапаможнасць асобных журналістаў здзіўляе. Скажам, вядзецца рэпартаж з месца падзеі. Вядучы забыўся патрэбнае слова, тут жа замяняе яго рускім і, быццам нічога не здарылася, працягвае гаварыць. І атрымліваюцца такія «шэдэўры»: «выказаў надзею», «найбольш апасныя аб'екты»... Быццам дамовіўшыся, многія журналісты перайшлі на такія канчаткі: «два мільён(а)», «два чалавек(а)», «абараняў варот(а)», «тры дзсятк(а)», «на выдзеленым участк(і)», «пабываў у універмаг(е)», «на нулявой адзнак(і)», «сход праходзіў у дух(і)», «аб Аляксандру Лукашэнк(і)», «зараз вашай уваг(і) будзе прадстаўлена» і г.д. Насуперак правілам граматыкі часта не скланяюцца лічэбнікі, робяцца памылкі ў канчатках слоў, якія абазначаюць долі працэнта: «5,3 працэнт(аў)» замест «працэнта». Часта робіцца няправільны наіскі ў словах: «вып(а)дак», «в(а)лавы прадукт», «кв(а)ртал», «адз(і)наццаць». Часам беларускія словы вымаўляюцца не інакш як «мінчане», «бабруйчане», «учэра» і г.д. Цікавыя метамарфозы адбываюцца пры вымаўленні слова «дождж». Можна пачуць «ішлі дажді»,

«ішоў дош» або «дож». Не звяртаецца ўвага на немілагучныя словазлучэнні, якія ўтвараюцца ад канчатку папярэдняга і пачатку наступнага словаў кшталту «ўжо перайшлі», «ужо пустуе». Добра, што з цягам часу такіх хібаў становіцца ўсё менш. Друкаванае і вуснае слова даўна не адно і тое ж. Бернард Шоў сцвярджаў, што ёсць 100 спосабаў сказаць слова «так», і толькі адзін – напісаць яго на паперы. Няўжо на самой справе, як пісала ў адным з сваіх артыкулаў Е. Дубінская, «...времена, когда культура была по-настоящему востребована телевидением и телезрителем, остались в прошлом». Але ж па-сутнасці тэлебачанне і радыё павінны быць сапраўднымі «заканадаўцамі», прапагандыстамі этыкі і культуры роднай мовы.

Душа, прыгажосць, характар народа раскрываецца ў слове. Па мілагучнасці, песеннасці мова беларусаў параўноўваецца з італьянскай. Высокую ацэнку багатаму фанетычнаму і лексічнаму складу, мілагучнасці беларускай мовы даў Адам Міцкевіч. Францыск (а не Францішак, як пішуць асобныя «рамонтнікі» беларускай мовы) Багушэвіч пакінуў такі запіс: «Шмат было такіх народаў, што страцілі найперш мову сваю, так як той чалавек прадскананнем, катораму мову займе, а потым зусім замёрлі. Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмерлі».

Анатоль ШНЭЙДАР,
г. Талачын

Падрахункі

Беларускі hit-кантэкст: вяртаймася, або Далягляды аптымізму

Жыццё чалавечыя воляі многіх аб'ектыўных і суб'ектыўных прычынаў падзелена на пэўныя рубяжы, калі нібыта самі сабой напрошваюцца параўнанні, падрахункі, самааналіз. Новы год – гэта універсальная прычына такіх падрахункаў (у адрозненне ад, скажам, дня нараджэння, перажыванага асабіста). Нярэдка чалавек страчае гэты перыяд у не зусім добрым настроі, калі прыходзіць толькі адмоўныя высновы. Што рабіць у такім выпадку?

У мяне, напрыклад, свая тактыка. Я ўспамінаю простую ісціну з Бібліі: «Кожная рэч мае прынамсі два значэнні». А раз няма адназначных рэчаў, дык трэба толькі навучыцца бачыць добрае значэнне навакольных нам рэчаў.

Маім жыццёвым асабістым і прафесійным захапленнем стала беларуская музыка. Яе ўсё яшчэ няма дастаткова ў крамах, на радыё, на тэлебачанні, але падставаў для радасці хапае. Менавіта ў 2008-м толькі адзін лэйбл «BMAgroup» перасягнуў лічбу 100 ў сваім каталогу. І юбілейны, соты, дыск («Джамбібум» – «Жавароначкі») я рэцэнзаваў у «Краязнаўчай газеце» (№ 31). А такіх жа лэйблаў у нас з дзесятак, прадукцыю якіх мы з журналістам Анатолем Мяльгуем падрабязна разгарнулі ў сваёй адзначанай на адной з «Рок-Каранацияў» кнізе «222 альбомы беларускага року». Не, кніга не была плёнам гэтага года, затое напярэдадні трапіла ў аналі «Беларускай інтэрнэт-

бібліятэкі», дзе ўвесь 2008 год знаходзілася ў прэстыжным спісе «Top 25» сярод тысячаў вельмі паважаных намі беларускіх і перакладных кніг (гл. http://www.kamunikat.org/top_vydanni.html). Прычым апынуліся ў тых топях і раней недаступная тут наша першая кніга «Праз рок-прызму», выдадзеная 20 гадоў таму ў ЗША, і рэдагаваны мною беларускі пераклад славуатага рамана Г. Сянкевіча «Quo Vadis», і кнігі нашага першага рэдактара ў Амерыцы, канадскага беларускага пісьменніка Кастуся Акулы (напісаны па-англійску раман «Заўтра ёсць учора» выдадзены на роднай мове ў Мінску толькі ў 2008-м, а раман «За волю» і пісаўся па-беларуску).

Што да асабістага жыцця, дык менавіта ў 2008-м мая дачка Альдона, якая нейкім чынам падсела на папсу, упершыню ў свае 16 гадоў папрасіла мяне звязіць на які-небудзь беларускі рок-фэст – «БАСовішча» ці «BeFree». І ўражанні ад львоўскага «BeFree» ды самога каралеўскага Львова таксама сталі незабыўнымі радасцямі 2008 года. А дачка яшчэ перазнаёмілася там з кучай беларускіх рок-музыкаў, пасябрала з імі, прывезла ў сваю калекцыю нямала фота з сапраўднымі беларускімі зоркамі, ага-ломшваючы сябровак здымкамі цёплых кампаній з самім «Mauzerat» (Магілёў) і «V:N» (Бяроза).

О, а тут выплывае і радасць пашырэння геаграфіі беларускага року. Но-

вая дыскі выдалі гродзенскі гурт «Plusta Lusta», гомельскі «Бан Жвірба» (прычым, гэты ажно на піцерскім лэйбле «Sketis music»), мінскі «zIGZAG», маладзечанская бардэса Тацяна Беланогая (таксама ажно ў Варшаве, да прэзентацыі якога ў Мінску дайшло толькі ў лістападзе 2008-га).

А я з таго львоўскага фэсту пачаў плённае супрацоўніцтва з украінскім сайтам «AntiShowBiz» (<http://antishow.biz>), які пільнуе пульс акурат беларускага року, праводзіць свой хіт-парад. І ў лістападзе '08 пераможцам XIX тура стаў там і мой спеўны рэп-эксперымент «Дзісс ад Please» (дзякуй саўндпрадзюсеру Андрэю Плясанаву). Не прамінем увагай і факт, што гурт «P.L.A.N.» згаданага Плясанова выдаў у 2008-м свой шосты альбом «У пошуках страчанага» з акустычнага цыклу «Piosenki samotnego licyvina».

Ды колькі цікавых зборнікаў выйшла ў масавы тыраж: «Не заганыяў 2» (студэнцкія ўлюбёныя песні), «Незалежныя» (творы гістарычнага кантэксту), «Воль-

ныя песні» (найлепшыя ўзоры бардаўскай творчасці), ажно тры складанкі «Беларускі хрысціянскі хіт» (маладзёжныя песні рэлігійнага зместу ўсіх дамінуючых канфесій – праваслаўнай, каталіцкай, уніяцкай, пратэстанцкай)...

На рахунку 2008-га і значнае пашырэнне беларускай музычнай відэадыскаграфіі. У масавы тыраж трапілі DVD «Амбасовішча 2007» (паўтарагадзінны канцэрт найлепшых нашых зорак), «Рок назаўжды» (дакументальны фільм рэжысёра Сяргея Ісакава), «A&K unplugged» (шыкоўная падборка кліпаў беларускіх піянераў фэсту «Eurovision»), пакінулі прыкметны след нашы зоркі і ў дубляжы галівудскага блокбастэра «Шрэк-III» (галасамі Т. Беланогая, А. Памідорава, удзельнікаў гурта «P.L.A.N.» загаварылі героі таго фільма)...

Так што ў пытанні спадзяванняў на новы 2009 год я магу сказаць адно: дай Бог захаваць тэндэнцыю пашырэння беларускага кантэксту ў жыцці незалежнай краіны Беларусь.

Вітаўт МАРТЫНЕНКА

Усім чытачам «КТ» жадаю ў Новым годзе намырніць свой Беларускі кантэкст

Аднойчы мне дарогу перабегла варона. Не пераляцела, не праскакала – менавіта прабегла. У галаве мільганула думка: цікава, што гэта значыць і чаго чакаць ад такой прыкметы – добра ці ліха? Як ні дзіўна, нават сёння знаходзяцца людзі, якія баяцца пустога вядра і нічога не робяць у «неспрыяльныя» дні. Хаця на дварэ пачатак XXI стагоддзя, у галовах многіх нашых людзей «салата» з несумяшчальных складнікаў: хрысціянскіх абрадаў, сваіх і чужых дахрысціянскіх звычаяў, усходніх традыцый.

Нешта аналагічнае было і сто гадоў таму. Да сённяшняга часу памятаю аповеды бабулі пра разнастайных ведзьмакоў і чараўніц, якія, нібыта, жылі сярод звычайных людзей яшчэ ў 1920–1930 гады.

ведзьмакі былі вельмі дапытлівыя, і асабліва іх цікавіла хатняя жывёла. Актыўналі чараўнікі і чараўніцы на святы. Тады яны хадзілі па вёсках і імкнуліся здабыць хоць якую-небудзь рэч, звязаную з гаспадаром хаты. Так, бабуля расказвала, як да іх на Купалле прыходзіла жыхарка вёскі Замошша Ефрасіння і старалася выцягнуць са страхі саломінку, ды няўдала: гэта заўважылі бабуліны бацькі і прагналі дзіўную жанчыну. Пазнаць чараўнікоў можна было і па няўцямных з'явах, што рабіліся ў іх гаспадарках. Да прыкладу, тая ж Ефрасіння чамусьці клала кавалак масла на бэльку ў хляве. Гэта ўбачылі мужчыны, калі талакоў выкідалі з хлева гной.

Адразу хочацца зрабіць дзве невялікія заўвагі. Першая: каб празмерна не засмечваць тэкст, буду пазбягаць слоў кшталту «нібыта», «быццам», «казалі». Аповед будзе весціся ў свярджальнай форме, хоць я далёка не ўсім звескам даю веры. Другая: прыведзеная інфармацыя чымсьці будзе нагадваць крымінальную хроніку. Нягледзячы на тое, што бабуля часта называла канкрэтных асоб, замяшчэнняў у чараўніцтве, будуць згадвацца толькі іх імёны, бо хтосьці з нашчадкаў тых людзей пазнае сваякоў і ўспрыме гэты артыкул як нейкі кампрамат, абвінавачванне ці што-небудзь да таго падобнае.

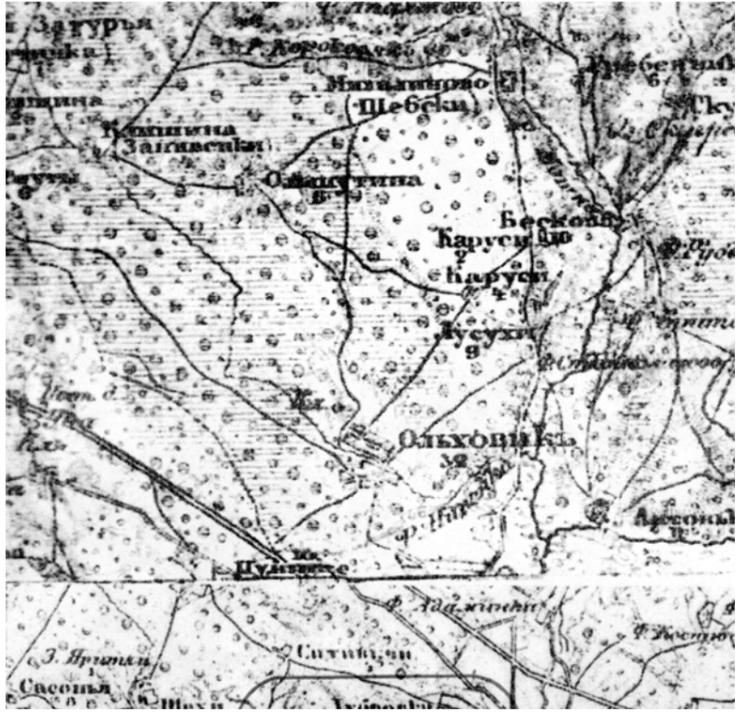
Нягледзячы на ўсё гэта, ведзьмакі, хоць і рэдка, але наведвалі царкву.

Таксама трэба адзначыць, што паміж чараўнікамі і ведзьмакамі (як і паміж чараўніцамі і вядзьмаркамі) не было істотнай розніцы. Усе гэтыя словы мелі негатывнае адценне. Адначасова тых, хто з дапамогай чараўніцтва дапамагаў людзям, называлі старцамі, дзядзі, бабкам.

І слабыя, і моцныя чараўнікі ўсяляк шкодзілі вясцоўцам. Звычайнай справай для іх было «забраць» малако ў суседскай каровы і «перадаць» яго ўласнай. Маглі ведзьмакі ператвараць людзей у сабак ці ваўкоў, асабліва, калі тыя спрачаліся з імі. Не грэбавалі нават тым, каб ператвараць у пару ваўкоў жаніха і нявесту напярэдадні вяселля.

З выгляду чараўнікі канца XIX – пачатку XX стагоддзяў нічым не адрозніваліся ад звычайных людзей. Пазнаць іх можна было па іх незвычайных паводзінах. Як правіла,

У жаніховага чараўніка палавінка рэдзкі зноў аказалася белай, а ў нявесцінага яна засталася чорнай

Вёскі Дуброўка, Замошша, Слабада – дзе адбываліся паўфантастычныя падзеі (карта 1895 г.)

З яго двара праз плот бегла процьма пацукоў. Яны вярталіся да суседа – таго, хто наслы іх на гэты двор

сваяком майго прадзеда Іларыёна Цімафеевіча Казлоўскага. Адночы да яго папрасіліся пераначаваць два старцы (старцамі называлі жабракоў-вандроўнікаў): сляпы і відущчы. Зайшоўшы ў хату, сляпы старац адразу ўздыхнуў: «Ох... Непарадак тут вялікі...» Гаспадар здагадаўся, што яго дабрабыту нешта пагражае, і пачаў прасіць аб дапамозе. Сляпы старац сказаў, што дапамагчы тут можна толькі чараўніцтвам, а гэта вялікі грэх. Толькі пасля доўгіх угавораў і пасля таго, як відущчы старац згадзіўся ўзяць грэх на сябе, сляпы вырашыў адвесці бяду. Увечары старацы сталі перад абразамі і пачалі маліцца. Раптам сляпы старац выгукнуў: «А цяпер – глядзі!» Гаспадар зірнуў у акно і ўбачыў жахлівае відовішча: з яго двара праз плот бегла процьма пацукоў. Яны вярталіся да суседа – таго, хто наслы іх на гэты двор.

чорнай. Тым самым першы чараўнік даказаў сваю перавагу і вясельная працэсія паспяхова вярнулася ў Замошша.

Часам простыя людзі нават атрымлівалі карысць ад звышнатуральных магчымасцей чараўнікоў. Так, бабуля расказвала, што аднойчы мужчыны з вёскі Замошша пайшлі ў лес нарыхтоўваць дровы. Пасля працы ўсе прагаладаліся, але ніхто з сабой нічога есці не ўзяў. Тады чараўнік, які аказаўся сярод мужчын, увацкнуў у дрэва нож, і адтуль пацякло малако.

Верагодна, у гэтым сюжэце на першае месца трэба вылучыць зусім не чараўнікоў з іх спрэчкамі, а зыход усёй справы: перезд нявесты да жаніха. У народным уяўленні гэта было азнаменаваннем нармальнага пачатку новага жыццёвага этапу.

Нельга сказаць, каб людзі любілі ведзьмакоў. Нават існавала прыкмета, што калі той пабывае ў хаце, то здарыцца няшчасце. Але супраць самых моцных чараўніцтваў быў адзіны надзейны сродак: трэба было «пусціць кроў чараўніку» – стукнуць яго па носе, каб пайшла кроў. Неабходна было выконваць адну-адзіную ўмову: біць чараўніка толькі ў тым выпадку, калі дакладна было вядома, што ён нешта скраў, каб начараваць, нешта падкінуў у двор ці проста збіраецца чытаць шкадліваю замову.

Здаралася і такое, што ведзьмакі забаўляліся – мераліся сіламі паміж сабой. Напрыклад, так было падчас вяселля хлопца з вёскі Замошша з дзяўчынай з вёскі Слабада. Каб забраць сваю нявесту, хлопцу давялося ехаць праз вёску Дуброўка, дзе дарога была вельмі дрэнная. Так атрымалася, што сярод гасцей з абодвух бакоў былі

Х а аця, як вынікала з далейшых успамінаў бабулі, супраць чараўніцтваў можна было выкарыстоўваць і замовы. Пра гэта сведчыць наступны аповед. Замашчанская чараўніца Хоўра «адабрала» малако ў каровы адной жанчыны. Тая даведлася пра гэта і пайшла ў суседнюю вёску да чалавека, які ўмеў загаворваць ваду супраць чараўнікоў. Гэты чалавек даў жанчыне яшчэ і галінку крапівы («крапіўку-жыгліўку»), якую трэба было падкінуць пад ложка Хоўры.

На той час чараўніцы ўжо нездаровілася: яна вельмі хварэла на вочы. Жанчына ведала пра гэта і таму прыйшла ў хату вядзьмаркі, папрасіла ў яе дачкі тропкі лекаў для вачэй,

Мабыць, гэта своеасаблівая форма асэнсавання рэчаіснасці, імкненне нейкім чынам растлумачыць не зусім зразумелыя з'явы

зманіўшы, што і ў яе тая ж хвароба. Пакуль Хоўраччына дачка бегала туды-сюды, жанчына кінула крапіву пад ложка. Затым хуценька падзякавала за лекі і пабегла дадому. Неўзабаве дачка заўважыла пад ложка крапіўку і сказала пра гэта маці. Тая раз'юшана закрычала: «Трэба знішчыць крапіўку, а жанчыну дагнаць і забіць!» На шчасце, жанчыну дагнаць ужо не ўдалося, а сама Хоўра з таго дня яшчэ мацней захварэла. Яе цела пакрылася цёмнымі смуроднымі плямамі. Каб аслабіць пакуты вядзьмаркі, у столі над яе ложкам узадраці некалькі дошак. Толькі пасля гэтага душа змагла вырвацца з цела. У той самы момант у хляве дзівка зараўла вядзьмарчына карова і завалілася мёртвай.

Невядома, як трэба адносіцца да такіх гісторый. Нельга ні поўнасцю прымаць іх на веру, ні поўнасцю ігнараваць іх. Мабыць, гэта своеасаблівая

Баба Яга і ведзьма на малюнках Валерыя Вайтовіча

форма асэнсавання рэчаіснасці, імкненне нейкім чынам растлумачыць не зусім зразумелыя з'явы. Для мяне ж гэтыя аповеды – у першую чаргу памяць пра блізкага чалавека.

Канстанцін КАРПЕКІН, старшы навуковы супрацоўнік Дзяржаўнага архіва Віцебскай вобласці

Святочныя зычэнні ад краянаўцы і экскурсавода Ігара Татальскага

Жадаю ўсім асобыцтвам цікавага вандроўкі і раскрыць таямніцы роднай Беларусі

Татальскі

Студзень

1 – Беларуская Савецкая Сацыялістычная Рэспубліка (БССР), саюзная дзяржава ў складзе СССР (1919–1991) – 90 гадоў з дня абвешчэння.

1 – Цішкевіч Іван Станіслававіч (1919, Хойнікі – 2001), правазнавец, заслужаны юрыст Беларусі – 90 гадоў з дня нараджэння.

1 – Нацыянальная акадэмія навук Беларусі, вышэйшая дзяржаўная навуковая арганізацыя Беларусі (Мінск; 1929) – 80 гадоў з дня адкрыцця.

4 – Храптовіч (Літавор-Храптовіч) Іаахім Ігнацы Юзаф (1729, Баранав. р-н – 1812), грамадска-палітычны, дзяржаўны і культурны дзеяч ВКЛ, філосаф, публіцыст, паэт, перакладчык – 280 гадоў з дня нараджэння.

4 – Ядвігін Ш. (сапр. Лявцікі Антон Іванавіч; 1869, Кіраўс. р-н – 1922), пісьменнік, адзін з пачынальнікаў новай беларускай прозы, драматург, публіцыст – 140 гадоў з дня нараджэння.

4 – Сяркоў Іван Кірэвіч (1929, Гомел. р-н – 1998), пісьменнік – 80 гадоў з дня нараджэння.

4 – Шабоўіч Мікола (Мікалай Віктаравіч; 1959, Мядзел. р-н), паэт – 50 гадоў з дня нараджэння.

7 – Луфераў Мікола (Мікалай Пятровіч; 1929, Краснапол. р-н – 1994), крытык, літаратуразнавец – 80 гадоў з дня нараджэння.

9 – Осіпава Марыя Барысаўна (1909, Талач. р-н – 1999), удзельніца Мінскага камуністычнага падполля і партызанскага руху ў Мінскай вобласці ў Вялікую Айчынную вайну, Герой Савецкага Саюза (1943) – 100 гадоў з дня нараджэння.

9 – Стасевіч Іван Нічыпаравіч (1929, Старадар. р-н – 1998), жывапісец, педагог, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі – 80 гадоў з дня нараджэння.

10 – Ярош Міхась (Міхаіл Рыгоравіч; 1929, Клец. р-н – 1987), літаратуразнавец, крытык, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі імя Якуба Коласа (1980) – 80 гадоў з дня нараджэння.

Навагодняя мазаіка

Нашым продкам сённяшні Дзед Мароз (яны называлі яго Зюзя) уяўляўся старым сівым дзедам з сінім або чырвоным носам, апранутым у снежавую светку ці проста ў снег, шэрань.

Спакон вякоў елка лічылася свяшчэнным дрэвам не толькі ў беларусаў, але і ў цюркскіх народаў Алтая. Згодна з легендай алтайцаў, у цэнтры Зямлі расце агромністая елка, якая вяршыняй дасягае хаты Ульгена. Ульген – гэта той, хто памёр і ўваскрос, быў з густой белай барадой да каленяў і сядзеў на залатым троне. Ну чым не Дзед Мароз?

Аматараў далніх навагодніх падарожжаў чакае сталіца Лапландыі – горад Раваніэмі. Тут можна наве-

даць снежны замак, дзе ўсё зроблена са снегу і лёду: напоі падаюць у ледзяных шклянках, ледзяныя крэслы пакрытыя аленевымі скурамі. Адсюль можна здзейсніць візіт да Санта-Клаўса.

Аматары ж блізкіх падарожжаў могуць адправіцца на сустрэчу з бліжэйшым Дзедам Марозам у Белавежскую пушчу, а таксама на Пастаўшчыну, у госці да мясцовага Дзеда Мароза – Зюзі.

Елка... у маскардадзі

Студзень мяце – ліпень залье.
Зіма на лета родзіць – лета на зіму.
Калядкі – добрыя святкі, але мароз пракляты.
Стань у раду – дастанеш Каляду.
На Вадохрышча чарцей з вады выганяюць.
Не пакрылі Пакровы, не пакрыюць і Каляды.
Кот на печку – сюжа на двор.

Падрыхтаваў Лявон ЦЕЛЕШ,
г. Дзяржынск

Каб не згарэла елачка пад самы карэньчык

Абязязковы атрыбут навагодняга свята – упрыгожаная рознакаляровымі цацкамі, электрычнымі агеньчыкамі елка. Сотні такіх прыгажунь з’яўляюцца напярэдадні Каляд і Новага года ў дзіцячых садках, школах, кінатэатрах, палацах культуры і іншых грамадскіх будынках. Запальваюць елкі свае яркія агеньчыкі і ў тысячх квартэр мінчан. Колькі радасці, святочнага настрою прыносіць лясная прыгажуня ў нашы дамы.

Але раптам... загарэлася лапіна. Падсохлыя іголки, вату, бліскучы дожджык і гірлянды пачалі ахопліваць языкі полымя, удушлівы дым пачаў напайнаць увесь пакой. У лічаныя секунды доўгачаканы навагодні карнавал азмрочваецца далёка не радаснымі падзеямі.

Як правіла, крыніцамі пажараў у святочныя дні

з’яўляюцца электрапрыборы (тэлевізары, магнітафоны, музычныя цэнтры), а таксама самаробныя прылады для ілюмінацыі і электрагірлянды, якія шырока выкарыстоўваюцца і ў святочныя дні працуюць з павышанай нагруккай.

Каб свята для вас прайшло без вогненых здарэнняў, перш за ўсё:

★ елку пастаўце на ўстойлівую аснову і пажадана як мага далей ад абагравальных сістэм і электрапрыбораў;

★ для ілюмінацыі выкарыстоўвайце электрычныя гірлянды толькі прамысловага вырабу;

★ не ўпрыгожвайце елку, маскарадны касцюм ватай, каляровай паперай, не замацоўвайце бенгальскія агні і свечы;

★ ні ў якім разе не пакідайце каля навагодняй елкі дзяцей без нагляду.

Вольга ЦЫНКЕВІЧ,
інспектар ЦРАНС

Геаметрыя дахаў і птушак

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

З – дзевятая літара беларускага алфавіта. Паходзіць з кірыліцкага алфавіта ад назвы «зямля», утворанай на грэка-візантыйскай аснове. У старабеларускай графіцы ўжывалася ў некалькіх варыянтах (тэрміны вельмі спецыфічныя, таму лепш за ўсё зацікаўленым спецыяльна зазірнуць у розныя лінгвістычныя даведнікі, у тым ліку і для таго, каб уведаць, калі літара «з» у нас была не толькі рукапіснаю, але і друкаваную форму, што азначае літара «з» цяпер).

Забалаць – назва баваўняных каляровых (чырвоных, сініх, чорных) нітак для вышывання і ткання. Гэты тэрмін пераважна меў ужытак ва ўсходніх землях Беларусі і часамі ўжываўся разам з назвай *горынь*.

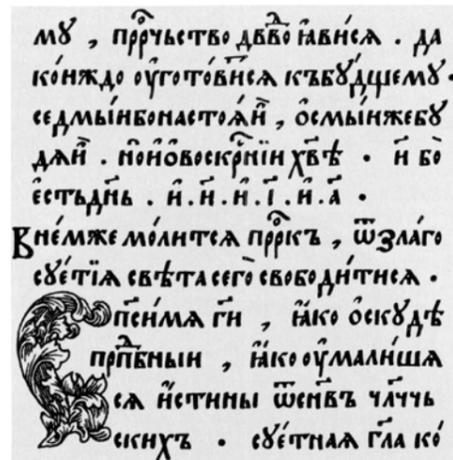
Забельскія зборнікі – складзены напрыканцы XVIII ст. на беларускай, польскай і лацінскай мовах збор своеасаблівых драматургічных твораў (камедыі і трагедыі): «Свабода ў няволі» і «Камедыя» К. Марашэўскага, «Доктар па прымусе», «Сапар», «Фемістокл», «Камедыя» і «Шлюб, пастаўлены дагары нагамі штучкамі арлекіна» М. Цяперскага, «Пышнагольскі» і «Крэз» І. Юрэвіча, аперэта «Апалон-заканадаўца, або Рэфармаваны Пар-

нас», сцэнічныя дыялогі, вершаваныя канты, віншаванні і падзякі. Большасць твораў асветніцкія паводле ідэі і класічныя паводле стылю.

Заблоцкі-Лада Тадэвуш Гілярыевіч (1811, в. Лугінавічы Сенненскага раёна – 1847) – паэт. Пісаў на польскай, рускай і беларускай мовах. Скончыў Віцебскую гімназію. У 1831 г. паступіў ў Маскоўскі ўніверсітэт, дзе, апантаны дэмакратычнымі ідэямі, зблізіўся з В. Бялінскім, заснаваў тайнае студэнцкае таварыства. Царская ахранка неўзабаве высачыла яго ўчынкі і паводле яе даносаў ён у 1833 г. быў выключаны з навучальнай установы, арыштаваны, сасланы ў Таганрог. З 1838 г. быў на Каўказе, дзе падтрымліваў нацыянальна-культурныя справы грузінскіх і азербайджанскіх грамадскіх дзеячаў і пісьменнікаў. Шмат перакладаў на польскую, французскую і рускую мовы. Напісаў цікавае даследаванне «Матэрыялы да гісторыі славянскай цывілізацыі і літаратуры» (застаналіся ў рукапісе). У сваіх творах шукаў магчымасць выказаць думку супраць царскага самадзяржаўя і яго дзяржаўнай палітыкі задушэння многіх славянскіх народаў, услаўляў характаво віцебскага краю, вывучаў і прапагандаваў беларускі фальклор (паэма «Ваколцы Віцебска», вершы

«Да Дзвіны», «Да Лучосы», «Даўжанскае возера» і інш.). У 1845-м стаў аўтарам зборніка «Паэзія».

Заблудаўская друкарня. Дзейнічала ў 1568–1570 гг. у мястэчку Заблудава Гродзенскага павета (цяпер Польшча). Была заснаваная ў маёнтку гетмана ВКЛ Р. Хадкевіча (? – 1572), ваяводы віцебскага, кіеўскага, кашталяна трокскага, гетмана дворнага, кашталяна віцебскага, гетмана вялікага літоўскага, мецэната І. Фёдарова (Федаровіча) і П. Мсціслаўца. Друкарня вызначылася многімі навінамі. У ёй выйшлі «Евангелле вучыцельскае» (1569) і «Псалтыр з Часлоўцам» (1570).

Старонка «Часаслова» (1570 г.) і Евангелля вучыцельскага (1569 г.) з Заблудаўскай друкарні

Заблудаўскія выданні неаднаразова перавыдаваліся, а таксама давалі падставу для далейшых пошукаў паляпшэння друкарскай справы.

